

L'ASSOCIACIÓ MUSEU BALEAR DE CIÈNCIES NATURALS: 25 ANYS TENINT CURA DEL NOSTRE PATRIMONI

Laura Celià^{1,2}

RESUM: Sóller ha estat llar d'un bon nombre naturalistes, alguns dels quals han traspassat les fronteres autonòmiques i fins i tot nacionals, convertint-se en autèntics especialistes en el seu camp d'estudi. Aquest fet té *a priori* dues conseqüències col·laterals importants: la primera és que el nom de Sóller ha viatjat arreu, acompanyant treballs d'investigació i divulgació en diverses àrees científiques; d'altra banda, aquesta activitat de recerca ha generat un llegat que resulta un recull excel·lent del nostre patrimoni natural, alhora que un testimoni històric de l'activitat naturalista dels nostres savis.

L'Associació Museu Balear de Ciències Naturals, creada ara fa 25 anys, és l'única institució local i una de les poques autonòmiques que avui per avui conserva tot aquest Patrimoni Històric, dipositat en les seves col·leccions documentals i de Ciències Naturals.

INTRODUCCIÓ

Patrimoni és una paraula bastant freqüent en els nostres dies. Gairebé tothom reconeix com valuosos aquells conjunts que la Unesco declara *Patrimoni de la Humanitat*, i ningú no dubta de la importància de béns patrimonials com la catedral de Burgos, l'arxiu de la Corona d'Aragó o la biblioteca del Escorial. Però el concepte de Patrimoni va més enllà i engloba valors que ens poden resultar molt més propers, com per exemple les notes de camp del científic solleric Guillem Colom, o la col·lecció de fòssils del paleontòleg Joan Bauzá.

En el present article hom intentarà fer un repàs al llegat naturalista que es troba dipositat al Museu Balear de Ciències Naturals, destacant el seu valor científic i històric, alhora que la importància que ha tengut l'AMBCN en la recuperació, conservació i difusió d'aquest patrimoni durant els seus vint-i-cinc anys d'existència.

"PEDRES" I "PAPERS", PART DEL NOSTRE PATRIMONI CULTURAL

El concepte de Patrimoni no ha estat quelcom fàcil de definir. En el decurs de la nostra història nombrosos monuments i edificis, així com documents, arxius i objectes personals s'han eliminat o s'han deixat perdre pel simple fet de la no-consciència del seu valor.

Durant el Renaixement sorgeix la idea de *monument*, derivada del llatí *monere*, que significa recordar. Amb tot, els arquitectes renaixentistes modificaren les construccions romanes per tal d'adaptar-les a les seves pròpies

1 Institut Paleontològic Miquel Crusafont.

2 Museu Balear de Ciències Naturals. lauraceliagelabert@yahoo.es

tendències artístiques, de manera que aquesta època, el Renaixement, és considerada com una de les principals destructores del llegat romà. Amb la Il·lustració apareixen noves figures que canviaran poc a poc el valor de les coses antigues: el desenvolupament de l'Arqueologia i la Història de l'Art com a disciplines, i el col·leccionista i l'antiquari com a nous personatges. Les restes romanes perden l'hegemonia dels tresors antics, i el concepte de resta valuosa s'amplia a l'època medieval.

La següent passa serà el reconeixement de tots aquests conjunts com a béns col·lectius i el naixement del museu com a centre per a la seva recopiació, conservació i difusió.

Així i tot, i fins que el 1954 la Unesco no va definir el concepte de bé cultural i el va ampliar, moltíssims objectes foren infravalorats i destruïts en campanyes d'excavacions arqueològiques, que es dedicaren a recuperar les construccions, deixant de banda els utensilis quotidians o la documentació que hi estava associada.

Amb aquesta perspectiva històrica existeix avui dia el concepte de *Patrimoni* com el conjunt de béns materials i immaterials que hem heretat del passat i que s'han de conservar per al futur. D'una forma més concreta, el patrimoni es divideix en *Natural* (béns produïts per la Natura), i *Cultural* (béns produïts per les societats humanes).

Una vegada s'ha pres consciència de la importància i valor del Patrimoni, és necessari preservar-lo mitjançant organismes i lleis. La UNESCO (United Nations for Educational, Scientific and Cultural Organization), creada el 1946, és un dels noms associats a temes patrimonials: ha redactat cartes, normes i recomanacions i ha organitzat jornades i convencions internacionals sobre el tema. A Espanya, la UNESCO compta amb una seu a Madrid i diverses ONG's associades, com Unescocat, a Catalunya.

A nivell estatal, la Llei de Patrimoni Històric Espanyol (LPHE, Llei 16/1985 del 25 de juny) estableix que "integren el Patrimoni Històric Espanyol els immobles i objectes mobles d'interès artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic i tècnic. També formen part del mateix el patrimoni documental i bibliogràfic", i que "és deure de l'Administració de l'Estat garantir la conservació del Patrimoni Històric Espanyol".

Les Illes Balears disposen també d'una llei autonòmica que regula aquest tema, aprovada l'any 1998 (Llei 12/1998, del 21 de desembre). S'estableix que qualsevol troballa arqueològica o paleontològica s'ha de dipositar en un museu públic, encarregat de la seva conservació i difusió (articles 64 i 70), i estipula totes les sancions aplicables en cas d'incompliment de la llei (des dels 60.000 fins als 150.000 €). La següent passa és entendre les col·leccions locals i regionals com a part integrant d'aquest Patrimoni i com a objectes protegits per la llei estatal i autonòmica. La responsabilitat de la seva conservació recau damunt les administracions públiques, però la sensibilització i el respecte és cosa de tots els ciutadans.

SÓLLER: CENTRE NEURÀLGIC DE NATURALISTES

L'entorn de Sóller ha despertat la curiositat de moltes persones que, poc a poc, han anat coneixent de forma sòlida i metòdica tot allò que els envolta. Des dels bolets als peixos, passant per plantes, roques i fòssils, per la meteorologia i els cultius, les plagues i la circulació d'aigües: la figura del naturalista sempre ha estat lligada al poble de Sóller i han estat molts els noms que per un motiu o altre han destacat en aquest sentit (l'linatges com Bonafè, Orell, Bianor, Rullan i Mir, Bauzà i Colom enllacen el nostre municipi a una antiga tradició d'observació i estudi de la Natura que avui encara perdura).

Aquesta activitat duu associada una recol·lecció de mostres del camp específic d'estudi, de manera que al llarg dels anys acaba convertint-se en una col·lecció amb cara i ulls que pot contenir milers d'exemplars. Allotjades a casa dels propis estudiosos, es mantenen netes i ordenades, i solen resultar objecte d'intercanvi entre especialistes de la matèria, generant una correspondència epistolar que es conserva com a documentació associada a les col·leccions. Els quaderns de camp on s'anoten totes les incidències relacionades amb aquesta activitat també s'integren en el conjunt de col·lecció documental.

El fet de tenir un nucli amb diversos naturalistes de cert renom estimula la venguda dels foranis, de manera que les visites, converses i discussions sobre diversos temes de Natura es fan freqüents al nostre poble. Margalef, Fallot, Darder i altres científics ens visitaren en més d'una ocasió, creant un nexe d'unió amb Sóller que en alguns casos fructificà de forma efectiva: molts d'ells han duit el nom del nostre poble més enllà de les fronteres i han donat suport a la tasca que es duu a terme a la Vall.

Però, què passa quan aquests naturalistes moren? Tot allò que han recol·lectat, ordenat i estudiat al llarg de la seva vida necessita d'un manteniment, no és quelcom que mori amb ells, sinó que són anys de feina i dedicació que no poden deixar-se perdre. Aquestes col·leccions ocupen volums considerables, i solen contenir materials delicats que requereixen especial atenció. Els mobles on s'han de guardar, la seva neteja, catalogació i conservació, el fer-les accessibles perquè altres científics les segueixin estudiant. De qui és competència, tot això? Qui se'n fa càrrec de la despesa econòmica que suposa? Recordem el que deien les lleis...

EL PAPER DE L'ASSOCIACIÓ MUSEU BALEAR DE CIÈNCIES NATURALS

Fou precisament un grup de naturalistes de Sóller que, preocupats pel destí final d'aquestes col·leccions es proposà la creació d'un Museu de Ciències Naturals. Les seves intencions eren serioses, i per això es constituïren en Associació el 1981. Joan Arbona, Lluc Garcia, Carles Constantino, Isabel Morell, Joan Estadès, Joan Trias, Mateu Cifre i Andreu Arbona, foren els membres d'una primera junta directiva que poc a poc començà el seu camí amb un objectiu clar i concret: el Museu Balear de Ciències Naturals i el Jardí Botànic de Sóller. En tres anys s'aconsegueix estendre la idea del Museu i l'Ajuntament de Sóller aprova la compra de la finca del Camp d'en

Prohom el 1984. Finalment, el 9 de maig de 1992 el Museu obre les seves portes al públic.

Tot i tractar-se d'un museu municipal (és a dir, d'una institució pública), la gestió es fa a través de l'AMBCN, que s'encarrega del seu funcionament i de dur endavant els seus objectius:

Divulgació del Patrimoni Natural i Cultural de les Illes Balears per tal de conscienciar, tant als escolars com al públic en general (nacional i estranger), de la importància de preservar la nostra flora, fauna i gea.

Conservació de les col·leccions d'Història Natural, facilitant el seu estudi als científics d'avui i assegurant així la seva llarga vida.

Investigació i estudi del Patrimoni Natural de les Balears, per tal d'ampliar els coneixements que se'n tenen i que, alhora, ens ajuden a preservar-lo de la seva degradació.

Avui dia no existeix a les Balears cap altre museu de Ciències Naturals. Tan sols la Societat d'Història Natural de les Balears, fundada a Palma el 1954, duu a terme una activitat similar en aquest camp. Per tant el Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller és l'única institució oberta al públic amb instal·lacions adients per acceptar col·leccions de ciències naturals. Durant aquests anys ha desenvolupat amb èxit aquesta tasca, gràcies a l'interès i sensibilitat que l'AMBCN ha demostrat vers el patrimoni balear, cobrint un buit institucional vers la conservació del Patrimoni Natural i Cultural de les Illes Balears.

LA COL·LECCIÓ MBCN: CONSERVACIÓ I DIFUSIÓ

El fons del Museu Balear de Ciències Naturals està format bàsicament per tres col·leccions importants i amb prou entitat pròpia, i per altres col·leccions que es van generant per l'activitat científica d'alguns col·laboradors. A més, petites donacions de particulars també ajuden a mantenir un registre constant del món natural de les Balears. Els tres pilars són:

La col·lecció Colom, cedida al poble de Sóller el 1993 per Guillem Colom Casanovas. Conté més de 20.000 preparacions de microfòssils (sobretot foraminífers), foraminífers actuals muntats, una biblioteca amb uns 15.000 registres i un espistolari de la correspondència científica del micropaleontòleg amb uns 3.000 documents.

La col·lecció Bauzà, cedida al poble de Sóller el 2002 per Joan Bauzà Rullan. Amb exemplars espectaculars de peixos fòssils i representació de tots els jaciments paleontològics importants d'Espanya, part d'aquesta col·lecció s'ha exposat en dues ocasions: des del 1993 fins el 2001, en la que fou la primera exposició permanent creada per l'Associació, i des del 2002, en la renovada i ampliada "Fòssils, un esguard al passat". En procés de catalogació, està formada per uns 20.000 exemplars.

La col·lecció Waldren, ubicada al Museu en dipòsit permanent des del 2004. Amb les restes d'uns 1.500 exemplars procedents de les excavacions

de la cova de Muleta (Sóller), és la mostra més completa que existeix al món de *Myotragus*, el bòvid fòssil que habità única i exclusivament les Balears durant el Plio-Plistocè.

Tot plegat suma més 60.000 unitats de registre nombre que creixerà en el futur proper a mesura que es vagin completant les tasques de catalogació. Aquests documents i peces fòssils no estan permanentment guardats prestatges o en calaixos vells plens de pols, sinó que, junt amb la resta de la col·lecció MBCN són quelcom dinàmic i al voltant del qual gira part de l'activitat divulgativa del Museu.

Aquesta inquietud de difusió, de donar a conèixer, de transmetre, ha estat impulsada per l'AMBCN des de la seva creació el 1981, donant com a fruit nombrosos actes: cursos, conferències, excursions, mostres, exposicions permanents i temporals, activitats didàctiques, tallers, visites guiades, jornades de portes obertes, participació a fires de ciència i congressos, tots ells amb abundant participació de la ciutadania sollerica i forània, que sempre ha respost amb entusiasme a les propostes de l'Associació.

Aquest fet resulta doblement enriquidor: la col·lecció del Museu cobra sentit en tant que serveix per difondre els valors naturals de les nostres terres, i el públic que participa de les activitats es va conscienciant de mica en mica de la importància de protegir allò que l'envolta.

Des del 1981 fins avui, l'AMBCN ha anat augmentant de forma progressiva la seva oferta educativa i cultural: des de l'any 1996 han passat pel Museu una mitjana de 5210 alumnes durant cada curs escolar; les Jornades Micrològiques han guanyat participants amb els anys, de manera que ja porten 20 edicions consecutives; ara que el Museu ja funciona de forma autònoma, els membres de l'Associació poden dedicar-se als projectes de recerca amb una mitjana de 4 per any, així com a tasques de conservació de les col·leccions, amb convenis amb altres institucions, com la Universitat de les Illes Balears o el Museu de Ciències Naturals de Rotterdam.

Els esforços de l'Associació quant a activitats de difusió han anat encaminats a les activitats properes al públic més habitual: escoles i públic adult general. Així doncs, els articles de difusió sobre Natura (molts d'ells publicats en premsa local o a *Aubaïna*, el butlletí de l'Associació MBCN), l'edició de material didàctic, cicles de conferències i cursos representen un 47% del total d'activitats divulgatives. D'altra banda, el 30% es correspon amb activitats més especialitzades, com els projectes de recerca i la participació en jornades científiques.

En concret durant els seus 25 anys d'existència, l'associació i els seus membres han:

Participat en 34 projectes de recerca, de les Illes i de fora d'elles.
Han pres part en 35 jornades especialitzades en zoologia, botànica, paleontologia, espeleologia, geologia i micologia, tant a nivell organitzatiu com de comunicacions.

Han rebut 17 beques de recerca, autonòmiques o de fora de les Balears.

Han realitzat o participat en 6 llibres de Naturalesa.

Des del 2002 es participa anualment en la Fira de la Ciència i en la Setmana de la Ciència.

S'han organitzat 26 cicles de conferències.

S'han organitzat 21 cursos sobre diversos aspectes de la Natura.

S'han organitzat i muntat 19 exposicions.

S'han elaborat 27 projectes didàctics, quaderns, pòsters, vídeos, cd's, etc.

CONCLUSIONS

Les lleis estatals i autonòmiques estableixen que el Patrimoni és quelcom que s'ha de conservar per a les generacions futures, essent un deure de les administracions públiques el preservar-lo. Integren aquest patrimoni tots aquells objectes d'interès històric, científic, paleontològic, documental i bibliogràfic, entre d'altres.

Sóller, degut a una llarga tradició de naturalistes, és hereu d'un llegat científic i històric que cal protegir, doncs és una eina fonamental per entendre, conèixer i respectar l'entorn natural de les Illes Balears i la forma com treballaven els nostres avantpassats. Exemplars de la col·lecció procedeixen d'espais naturals avui desapareguts, augmentant-se així el seu valor patrimonial.

Al mateix temps, aquesta herència és objecte de nous estudis amb modernes tecnologies que impulsen la recerca a les Balears i mantenen actiu el fruit d'anys de dedicació i estudi dels naturalistes de Sóller, donant un sentit a la seva feina.

L'Associació Museu Balear de Ciències Naturals juga un paper fonamental en aquest escenari, actuant com a dinamitzadora i impulsora de totes aquestes activitats, i duent a terme una funció divulgativa i de conservació que cap altra institució assumeix a les Illes Balears.

La Llei del Govern Balear del 1998 estableix que les troballes paleontològiques i s'han de dipositar en un museu públic. El MBCN, creat i gestionat per l'Associació, és l'únic que compleix els requisits bàsics per assumir tot aquest Patrimoni.

BIBLIOGRAFIA

GARCIA, L.; CELIÀ, L.; CONSTANTINO, C.; GINÉS, A. & SACARÉS, A.
2001. *El Museu Balear de Ciències Naturals, 14 anys després*. III
Jornades del Medi Ambient de les Illes Balears, Palma de Mallorca.

Llei 16/1985, de 25 de juny, de Patrimoni Històric Espanyol (BOE de 29 de juny de 1985)

Llei 12/1998, de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears (BOCAIB 165 del 29 de desembre de 1998, pp 19765-19779).